

Atrició fonològica i desestabilització de l'estàndard en la televisió valenciana

Adéla Kot'átková (Castelló de la Plana)

Summary: In the context of the Valencian linguistic conflict, the native language undergoes a progressive reduction of the phonological repertoire that tends to eliminate any phoneme that does not exist in the dominant language. This ongoing process exceeds the traits and territory of the well-known *apítzat*. This adaptation of the phonological system to that of Spanish is accompanied by lexical impoverishment, semantic and grammatical calque of the dominant language. In such a situation, mass media can be a tool not only to increase language use, but also for standardization, that is, the transmission of a normative and genuine model of language. In this contribution, we analyse a corpus of news from the Valencian public television À Punt, in a period of great prominence of the COVID-19 pandemic, to find out what impact the attrition of phonemes has on the speech of professional broadcasters. From a sociophonic point of view, we focus on the pronunciation diverging from the normative Valencian, especially when caused by the approach to Spanish, in order to determine the model of language that this broadcaster transmits to the Valencian society.

Keywords: language standardisation, linguistic interference, phonological attrition, mass media, Valencian, language planning, minoritisation, language shift reversal ■

Received: 28-07-2022 · Accepted: 12-11-2022

■ 1 Introducció¹

Al País Valencià, el català experimenta una situació notòria de contacte massiu amb el castellà i un procés de minorització que tendeix a l'extinció de la llengua pròpia (Perucho *et al.*, 2017). Segons la darrera enquesta oficial publicada per la Generalitat Valenciana (2022: 6), la meitat de la població valenciana considera tenir un domini oral perfecte o bastant bo del valencià i l'altra meitat inexistent o escàs. Un poc més de la meitat diu

1 L'autora ha rebut finançament del Ministeri d'Universitats i de la Unió Europea (NextGenerationEU), a través d'un contracte postdoctoral Margarita Salas de la Universitat Jaume I (MGS/2021/04). Aquest article s'emmarca en el projecte de recerca "Anàlisi crítica de les estratègies narratives amb aplicació preferent a l'àmbit sociocultural valencià contemporani" (UJI-B2021-22), de la Universitat Jaume I.

Licensed under Creative Commons Licence
CC BY-NC-ND

Zeitschrift für Katalanistik 36 (2023), 237–262,
<https://doi.org/10.46586/ZfK.2023.237-262>
ISSN 0932-2221 · eISSN 2199-7276

poder llegir perfectament o bastant bé en valencià, tot i que, a l'hora d'escriure, la confiança en la pròpia competència cau significativament.² En aquestes enquestes no se sol preguntar sobre la competència en castellà, perquè ja se'n dona per suposada la universalitat. Però les competències en la llengua dominant no són dades irrelevantes per a l'evolució sociolingüística del País Valencià ni per a la planificació lingüística. En l'enquesta que esmentem només es pregunta pel castellà “a les persones estrangeres de llengua diferent del castellà”, i el 98,9% d'aquests enquestats declaren conèixer el castellà, amb competències que superen les de la població general valenciana en la llengua pròpia (*ibídem*. 37–39).³

Grosso modo la meitat de la població valenciana és, doncs, pràcticament monolingüe en castellà, amb escasses competències en valencià, més aviat de tipus passiu. L'altra meitat, la dels parlants/lectors/escriptors de català amb diferents nivells de competència, està intensament bilingüitzada en castellà, fins al punt que, a més de la pròpia varietat col·loquial de valencià, la immensa majoria dels valencianoparlants domina activament la varietat estàndard del castellà i una o diverses varietats col·loquials d'aquesta llengua.

Després de quatre dècades d'autonomia i d'oficialitat del valencià, aquesta asimetria de competències en les dues llengües ja no es pot atribuir únicament a factors històrics (prohibició, imposició, immigració massiva durant el franquisme) sinó que s'ha de correlacionar també amb mecanismes actius en el present, com ara l'absència absoluta del català en les noves formes d'oci (plataformes de televisió a la carta, videojocs), l'ampli domini del castellà en els mitjans de comunicació convencionals (la promesa recíprocitat de televisions públiques no arriba mai), el caràcter de llengua per defecte del castellà en l'administració i en els serveis públics (amb un degoteig de casos de discriminació que remarca l'*excepcionalitat* d'usar-hi el valencià; vegeu Plataforma per la Llengua, 2021) i fins i tot el predomini del castellà en el conjunt del sistema educatiu (STEPV, 2016). Tot això, sense perdre de vista la preponderància del discurs identitari castellanoespanyol, articulat cada vegada més explícitament al voltant de l'anticatalanisme (Joan i Marí, 2018), i el seu paper com a organitzador del comportament socio-

2 En concret, un 31,3% de la ciutadania declara no saber parlar gens en valencià i el 17,9% un poc. Els que diuen parlar-lo perfectament (21,6%) o bastant bé (22%) sumen poc més del 50%. Pel que fa a l'escriptura, els que diuen no saber escriure'l gens (42,7%) superen la suma dels que diuen saber escriure'l perfectament (16,1%) o bastant bé (24,7%).

3 El 72,9% d'aquests *no hispans* diuen parlar bastant bé o perfectament el castellà i el 63,3% escriure'l.

lingüístic. De Vinaròs a Oriola, de la més acèrrima espanyolista a l'independentista més militant, del collidor de taronja a la catedràtica d'universitat, tots els valencians estan exposats diàriament a una allau de continguts de tota mena i de situacions comunicatives que es desenvolupen en castellà.

Aquesta omnipresència del castellà és paral·lela a la *conflictivització* del valencià. Mantenir-se en valencià en segons quines interaccions comporta el risc de desviar l'atenció dels objectius originals de la comunicació. Els interlocutors, ja siguin clients, botiguers o presumptes servidors públics, et poden qualificar impunement de maleducada per no passar-te al castellà, o retraure't que el que parles no és valencià, sinó català, atès que aquesta polèmica continua viva en bona part de la població i els poders públics no han posat en marxa cap estratègia per desactivar-la.⁴ Si no s'atreveixen a interpel·lar-te en aquests termes, potser et preguntaran d'on ets i faran alguna observació sobre el teu accent, cosa que no gosarien si t'hi adrecessis en castellà. El que hauria de discórrer com una correcta atenció mèdica, un senzill tràmit administratiu o una productiva compravenda pot derivar fàcilment en l'enèsim debat lingüístic o directament en una trifulga identitària. Per descomptat, continuen existint les situacions de saludable i educat bilingüisme passiu, i les de convergència cap al valencià per part dels interlocutors castellanoparlants. Però, atesos els riscos, va minvant la motivació per a mantenir-se en valencià d'uns valencianoparlants cada volta més intensament bilingüitzats.

En la societat valenciana actual, doncs, el castellà ha esdevingut la llengua per defecte en la majoria de contextos, el codi no marcat, en el qual es convergeix quan algun dels participants no usa el valencià, quan es desco-neix l'interlocutor o quan es vol obtenir o oferir un servei sense desviar l'atenció cap a l'idioma. En l'ecosistema lingüístic valencià, el castellà és la mesura de totes les coses, l'estàndard de referència amb el qual no es pot evitar de comparar-ho tot: no resulta extraordinari que el valencianista més abrandat, per explicar el significat d'un mot anglès, te'n doni l'equivalència en castellà. Aquesta situació no és en absolut estable, sinó que pot tenir múltiples conseqüències, en termes de canvi sociolingüístic. Per exemple, pot accelerar la interrupció de la transmissió intergeneracional: observem bona cosa d'*arnaus* i *paus* adolescents, educats en valencià, que fora de casa i de classe se socialitzen en castellà i que previsiblement en molts casos

4 Tampoc contribueix a l'estandardització ni a la seguretat dels usuaris la croada particularista contra formes genuïnes i generals de la llengua que ja estaven ben consolidades entre els segments més joves, com mostra Sentí en l'àmbit del lèxic (2019).

transmetran aquesta llengua als seus futurs *marcs i empars*, perquè la meua parella i jo “nos conocimos en castellano”.

El procés de substitució, doncs, continua actiu, amb una reducció d'usos i de parlants de la llengua recessiva que es perllonga en el temps i que, mentre no culmini o es capgiri, pot anar aparellada a un conjunt de fenòmens d'encongment, contracció o atrició (Boix i Vila, 1998: 262). Aquests fenòmens inclouen la convergència gramatical amb les estructures de la llengua dominant, la relexificació progressiva a partir del cabal de la llengua dominant, l'anivellament basat en l'analogia i la reducció estilística. Així, mentre el comú dels valencians exhibeix una competència alta o almenys acceptable en castellà, fins al punt de reduir-hi al mínim les interferències del valencià i d'ocultar el propi accent, observem en l'experiència diària vacil·lacions, per part dels catalanoparlants mateixos, tant en el domini efectiu del subestàndard valencià, com de les varietats col·loquials valencianes *genuïnes*. No es tracta únicament de la dificultat palesa de mantenir els registres de la llengua adequats a cada context, sinó de les interferències creixents i socialment normalitzades del castellà en totes les dimensions de la producció lingüística en valencià.

Aquesta interferència és una preocupació emergent entre els lingüistes, sobretot en àmbits com el lèxic, la fraseologia o la gramàtica (vegeu, per exemple, Badia i Pujol, 2021), però potser es presta menys atenció als aspectes fonètics. En el català interferit pel castellà, a més del calc lèxic, semàntic i gramatical de la llengua dominant, observem un conjunt de fenòmens fonètics que podem qualificar de tendència a l'*adaptació* del repertori fonològic o *atrició fonològica*. Per bé que sembla estar accelerant-se, no es tracta d'un procés completament nou. Tenim una varietat considerada diatràtica com el xava, pròpia de determinats grups socials del Barcelonès, els trets diferencials de la qual són precisament la supressió de determinants fonemes inexistents en castellà: realització de la /a/ i la /e/ àtones com [a] en lloc de [ə], de la /ɔ/ com [o], de la /ɛ/ com [e], ensordiment de sibilants sonores, etc.). També trobem una varietat habitualment considerada diatòpica, com és el valencià apitxat, la principal característica de la qual, respecte del valencià general i estàndard, és també l'ensordiment de les sibilants sonores, juntament amb el betacisme, que té un abast territorial més ampli.

En el clàssic de la dialectologia *Els parlars catalans*, Veny (1991: 169–170) considera el valencià apitxat un subdialecte, en situa els orígens entre els segles XV i XVI i en delimita l'abast geogràfic i els fenòmens que el caracteritzen, sense relacionar-los explícitament amb la influència castellana. Sí

que assenyalava aquesta influència en l'ensordiment de les sibilants i altres fenòmens habituals del parlar de Barcelona (*ibidem*: 46), com també reconeix, per exemple, que en les mutacions de *r/l* en alguerès “pesa la influència sarda” (*ibidem*: 108). Tanmateix, en altres publicacions Veny mateix (2001: 179) apunta al contacte amb el castellà com el factor “de conseqüències contaminadores no solament en el lèxic [...] sinó en els altres sectors de la llengua: l'apitxament [...]”.

El debat sobre fins a quin punt el *tradicional* parlar apitxat seria un fenomen endogen de la llengua catalana, una evolució genuïna interna de la llengua, o més aviat el fruit de la pressió demogràfica i sociopolítica del castellà depassa els objectius d'aquest treball. Un debat similar es pot trobar en el cas del gallec, on es discuteix si l'ensordiment de les sibilants sonores del galaicoportuguès és un fenomen purament endogen o desencadenat per la influència del castellà. La darrera opció tindria un argument sòlid a favor en l'ensordiment de les sibilants en altres parlars galaicoportuguesos allunyats de Galícia que han caigut en la banda espanyola de la frontera. I una altra pista en aquest sentit ens la donaria l'*apitxament* de l'aragonès i de l'asturleonès, paral·lel a la seva regressió geogràfica.

Mentre el contínuum romànic manté majoritàriament (italià, francès, portuguès) la /v/, les sibilants del llatí vulgar i un sistema vocàlic complex, el castellà esdevé betacista, pentavocàlic i *reajusta* completament les sibilants. No sembla casual que totes les llengües que pateixen processos de substitució pel castellà (gallec, asturleonès, aragonès i català) experimentin també, en major o menor mesura i extensió, aquests *reajustaments* fonològics. I tampoc no sembla probable que es tracti d'una evolució conjunta espontània, una mena de *Sprachbund* *bascohispanic*, per més que alguns o tots els canvis del castellà (i del gascó) es puguin relacionar amb l'euscar. L'adaptació progressiva de les quatre grans llengües romàniques no castellanes de l'Estat espanyol al sistema fonològic del castellà apunta a una atrició fonològica que corre paral·lela al procés de substitució.

Aquesta mena de debats té dimensions que no són purament filològiques o lingüístiques, sinó que comporten conseqüències des del punt de vista sociolingüístic i de la planificació lingüística. L'ensordiment de les sibilants del gallec, consagrat ortogràficament, juntament amb determinades evolucions divergents del portuguès i el fet d'haver acabat en dos estats diferents (i no sempre amics), ha donat lloc a dues codificacions diferenciades i, de facto, a dues llengües per elaboració (en el sentit de Kloss), on la lingüística tradicional no discutia que històricament i filològica n'era una de sola.

Salvant totes les distàncies, també en català té implicacions sociolingüístiques i de planificació lingüística la consideració d'aquests fenòmens i de les varietats que caracteritzen. El xava, malgrat estar ubicat geogràficament en un pol de màxima potència cultural i socioeconòmica de la llengua catalana, es considera una varietat diastràtica fruit de la interferència i, per tant, fora de la normativa i de l'estàndard. La televisió pública es permet caricaturitzar-lo mitjançant personatges com la Sandra Camaca (Lloll Bertran) o la Carolina Pérez Ledesma (Judit Martín).

L'apitxat, en canvi, es concep tradicionalment com una varietat diatòpica, un subdialecte com qualsevol altre i, per bé que ni tan sols els més aferissats secessionistes no han intentat traslladar-ne els trets fonètics principals a la codificació normativa, convé analitzar de quina manera està influent en la configuració de l'estàndard –concretament, del subestàndard valencià. Sobre el paper, el subestàndard oral valencià es basa en la pronúncia del valencià general, és a dir, dels parlars al nord i al sud de l'apitxat. En la nostra pràctica professional, constatem situacions d'alta formalitat on els parlants recorren al lèxic i la gramàtica normatius (amb més o menys encert, segons els casos) sense mantenir la fonètica del valencià general. Hem presenciat, fins i tot, que alguns professionals de la llengua justifiquen l'expedició de certificats de nivell C1 i C2 –els quals habiliten per a l'exercici de la docència i de la comunicació pública en valencià– a examinands que no dominen el sistema fonològic de la varietat estàndard, amb l'argument que l'apitxat és una *varietat genuïna*.

Tanmateix, l'orella atenta del lingüista i un recorregut sistemàtic pel paisatge i pel paisanatge valencians ens revelen que les coses ja no són ni de bon tros com les va trobar i descriure el mestre Veny. Per començar, el valencià del Cap i Casal i de l'àrea metropolitana, a més d'haver-se reduït dràsticament en percentatge de parlants, presenta ara trets fonològics (i gramaticals, lèxics, etc.) que van més enllà de l'apitxament *tout court*. Un dels més evidents en bona part dels parlants és la reducció del sistema vocàlic als cinc fonemes del castellà (Jiménez i Marí, 2019). Però n'hi ha d'altres, com la despalatalització de /ʃ/ en [s], ben documentada a la Plana des de fa un segle (Veny, 1991: 170), però no a València ni enlloc més, i ara en canvi cada vegada més estesa.⁵ Aquests i altres fenòmens emergents s'empaqueten *ex novo* i es reivindiquen com a part del parlar apitxat avalat per la dialectologia clàssica, malgrat que són difícilment atribuïbles a una evolució

5 Un fenomen, per cert, observable també en gallec.

endògena de la llengua i que, de fet i paradoxalment, reforcen la tesi d'un origen exogen de l'apitxament.

L'altre factor que cal tenir present és l'extensió geogràfica d'aquest parlar. L'eixamplament d'aquest *nou apitxat* (el qual incorpora els altres fenòmens d'atrició que no són propis de l'apitxat clàssic) per la Ribera, la Costera i la Plana ens indica que és un fenomen en expansió. Però, a més, el fet de trobar tots o alguns d'aquests fenòmens, de manera cada vegada més freqüent, en parlants joves de zones relativament allunyades dels dominis originals de l'apitxat ens obliga a qüestionar-nos-en el caràcter diatòpic i plantejar si no seria més adequat parlar d'una varietat diastràtica. És a dir, que no estariem davant d'un dialecte geogràfic més o menys estable i en relació de complementaritat amb el subestàndard valencià, sinó d'una varietat que podríem anomenar *neoapitsat*, que és fruit d'una interferència creixent del castellà i que es va expandint socialment i geogràfica i substituint el valencià general com a varietat col·loquial en dependència diglòssica del castellà.

Quins són els fenòmens que hi observem? Els més consolidats són el betacisme (/v/>[b]) i l'ensordiment de les sibilants (/z/>[s]; /dz/>[ts]; /dʒ/>[tʃ]), als quals cal afegir la iodització (/ʎ/>[j/]), la reducció a les cinc vocals del castellà i la despalatalització de la /ʃ/ (*la Marina* **Baissa* [bájsa]). Hi ha dos fenòmens més recents que són clarament anàlegs als que es produeixen en castellà. Ni en aquesta llengua ni en neoapitsat existeix el fonema /dʒ/, però en castellà no resulta extraordinari sentir aquest so com a realització de /j/ o /ʎ/. Doncs ara tampoc no resulta extraordinari que una cantant esmente *la *djum* [dʒúm] *de la *djuna* [dʒúna]. Més recent encara, en generacions joves castellanoparlants, és la realització alveolar de l'africada postalveolar sorda: així *el coche* [kótʃe] esdevé *el cotse* [kótse]. Doncs cada vegada és més freqüent trobar aquest fenomen en valencià, amb la particularitat que s'aplica a les africades que en valencià general i estàndard són sonores: així, *el metge* [médʒe] pot esdevenir *el metse* [métse] i el parlant ja no reivindicaria "l'apitxat", sinó "l'apitsat". I d'ací la denominació que proposem.

A la supressió dels fonemes no disponibles en castellà cal afegir la inclusió dels propis d'aquesta llengua inexistents en valencià, com la /θ/ i la /x/. Així, per a un periodista, una prova PCR [peseére] (reacció en cadena de la polimerasa) pot ser una [peθeére], per a un polític valencianista el cognom Aparici no es llig [aparísi] sinó [aparíθi] i per a l'examinador del C2 que està cridant per llista els examinands, Jordà no és [dʒordá]

sinó [xordá]. Al capdavant, tal com hem sentit dir en alguna ocasió a alguna parlant aliena al gremi lingüístic, es tracta d'un "valencià pronunciat en castellà". Recordem-ho: el castellà com a mesura de totes les coses, especialment de les coses valencianes.

Un exemple il·lustrador de la utilització de l'apitxat per a justificar com a genuïna l'atrició el trobem en l'episodi 7 del programa *TàP Zàping* (À Punt Mèdia, 2022). Aquesta emissió, en clau d'humor, inclou *La cançó de l'apitxat*, "una paròdia musical per a reivindicar la riquesa cultural de la nostra llengua", en la qual s'explica que el valencià central o apitxat "és un dialecte més, com el meridional, valencià alacantí o el septentrional". Tanmateix, si ens fixem en el llenguatge utilitzat en la cançó, constatem que no es tracta d'apitxat, sinó, en tot cas, de *neoapitsat*, amb pronúncies com **baissa* per 'baixa', **contsugar* per 'conjuguar' o fins i tot **apitsat* per 'apitxat'. En un cert punt, defensa "les palatals *metxe*, *xel*, *viatxar*", amb un subtítol amb aquestes grafies que remet a la pronúncia apitxada. Però, en realitat, la cantant pronuncia **metse*, **tse*, **biatsar*. L'atrició no es limita al camp fonològic. Reivindica el perfet simple, però l'usa malament: "un llop *apareguí", en lloc d'"aparegué". També castellanitza "*extrany" per "estrany", usa *escollaràs* amb el significat de 'sentiràs' (conegut barbarisme semàntic provinent del castellà col·loquial) o l'estructura "què li vaig a fer si..." (un altre calc del castellà). Ens trobem, doncs, davant d'una mostra de legitimació i institucionalització de la interferència i de l'atrició sota el suposat paraigua de la genuïtat dialectal. La particular hipertròfia de la dialectologia a casa nostra (Kot'átková, 2020: 325) ens hauria de servir almenys per detectar aquestes impostures.

La potència del fenomen és tal que entrebanca l'estandardització. Poc importa que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, l'Institut d'Estudis Catalans, les universitats valencianes o els manuals de llengua codifiquen i expliquen el sistema fonològic del subestàndard valencià si després una part dels professionals de la comunicació o del professorat no el fan servir. Els comunicadors i els docents, prescriptors per excel·lència de comportament sociolingüístic, han de mantenir la qualitat lingüística de la pròpia producció per transmetre-la a la població general. La normalització d'un sistema fonològic reduït al repertori del castellà no tan sols posa en risc el subestàndard, sinó que amenaça de suplantar-lo i, fins i tot, de contribuir al retrocés geogràfic del valencià general. Es tracta, en definitiva, d'un emporiment progressiu que acompanya la pèrdua d'àmbits d'ús i de parlants.

■ 2 Metodologia

En les llengües modernes, els mitjans de comunicació audiovisual constitueixen un dels puntals de l'estandardització. En aquest estudi, ens plantejem com a hipòtesi que en els informatius d'À Punt no es manté de manera consistent el model fonològic promulgat per les institucions normatives i per la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC) mateixa, que les realitzacions fonètiques d'una part dels professionals estan projectant un model que s'aparta de l'estàndard i podrien estar creant, *de facto*, un nou estàndard, basat en allò que es pot pronunciar amb el repertori fonològic del castellà.

Per acostar-nos al fenomen, en aquest treball analitzem un corpus de cinc programes d'informatius de la televisió pública valenciana À Punt, de dilluns a divendres. En concret, dels dies 19 al 23 d'abril de 2021. Hem emprat per a aquest estudi programes amb una durada total de 237 minuts (un programa sol tenir uns 45 minuts). Amb aquesta selecció pretenem esbrinar què és el que pot veure –i, sobretot sentir– un espectador d'aquest canal al llarg d'una setmana. Els informatius de cap de setmana solen repetir moltes de les informacions ja exposades entre setmana i, per això, no els hem inclòs en aquesta anàlisi, ja que podrien alterar les nostres estadístiques.

Durant la primavera de 2021, els noticiaris de tots els canals de l'Estat espanyol, però també de la resta d'Europa i del món, estaven fent un seguiment de les onades de la covid-19 i, especialment, dels diferents brots que es generaven i quina n'era la incidència acumulada, de les mesures adoptades per les autoritats competents i, òbviament, també de la vacunació. Així doncs, el camp semàntic de la major part dels reportatges de la setmana d'abril que estudiem té a veure amb la salut, ja que els reporters cobreixen les novetats que surten dels centres sanitaris, de la Conselleria de Sanitat, dels *vacunòdroms*, de les residències per a persones grans, etc. Un altre tema molt freqüent és l'hostaleria i els altres serveis, que cada setmana s'havien d'adaptar a unes mesures preventives diferents. Tampoc, però, no hi falten altres temàtiques, com ara l'escalfament global, la política local, l'art, etc.

Cal remarcar que en el nostre treball ens centrem en l'ús lingüístic *institucional* dels informatius d'À Punt, és a dir, que ens fixem exclusivament en els professionals de la cadena (les presentadores i els reporters) i no en les altres persones que hi intervenen (portaveus, polítics, experts sanitaris, persones enquestades pel carrer). Recordem que els informatius solen ser el programa de més prestigi de les cadenes, i que constitueixen un dels pro-

ductes mediàtics amb un llenguatge més formal. La llengua que s'hi usa es considera correcta, neutra, estàndard, en definitiva. Més encara quan es refereixen a temes científics, com és el cas de la pandèmia. Els locutors i els reporters d'informatius, a més de ser reputats periodistes, han de tenir un domini excel·lent de la varietat estàndard de la llengua en què es comuniquen amb la ciutadania i fer-ne un ús exemplar, ja que en són prescriptors.

El *Llibre d'estil* de la Corporació apunta que “té com a base les recomanacions realitzades per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua en les seues diverses obres normatives, adaptades als mitjans audiovisuals públics valencians” (2017: 162). Seguint la *Gramàtica normativa valenciana* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), el *Llibre d'estil* distingeix tres nivells d'adequació de la pronunciació: *recomanable*, *acceptable* i *no recomanable*, revisa cadascun dels ensordiments característics de l'apitxat i els qualifica com a “no recomanables en el valencià estàndard”, tot i que poden “servir per a recrear determinades situacions comunicatives poc formals o parlars col·loquials de la zona on és habitual” (162–179). No deixa cap espai per a la reducció a cinc vocals, ni per a cap dels fenòmens que caracteritzen el neopapitxat. En definitiva, prescriu una praxi fonètica estàndard basada en el valencià general.

La pronunciació dels professionals dels informatius, doncs, hauria de ser sempre formal i ajustar-se al màxim a l'estàndard, a les pronúncies categoritzades pel *Llibre d'estil* com a *recomanables*, “aquelles pronunciacions consolidades en el valencià estàndard. Són pronunciacions amb una àmplia extensió en tot el territori valencià i amb un prestigi social reconegut” (162).

La llengua parlada dels mitjans de comunicació conté nombrosos fenòmens dignes d'una anàlisi profunda, però que no són abordables en un únic treball. En aquest estudi ens centrem en les realitzacions dels fonemes que considerem més indicatives de l'atracció del valencià:

- La fricativa alveolar sonora /z/ (amb la qual agrupem l'africada alveolar sonora /dz/ i el grup fonemàtic /gz/)
- L'africada postalveolar sonora /dʒ/
- La fricativa postalveolar sorda /ʃ/
- L'africada postalveolar sorda /tʃ/
- La lateral palatal sonora /ʎ/
- La vocal anterior mitjana baixa no arrodonida /ɛ/
- La vocal posterior mitjana baixa arrodonida /ɔ/

Analitzem si els professionals d'*Informatiu nit* pronuncien aquests fonemes d'acord amb l'estàndard valencià (i si no, de quina manera ho fan). En el

cas de la essa sonora /z/ i del grup fonemàtic /gz/ ens interessa veure en quin percentatge es pronuncia efectivament com a sonora i en quin s'ensordeix a [s] i [ks]. El mateix farem amb l'africada postalveolar sonora /dʒ/, on a més de quantificar-ne l'ensordiment a [tʃ], analitzarem quines són les altres maneres de pronúncia allunyades de l'estàndard. En el cas de la fricativa postalveolar sorda /ʃ/, estudiarem com de freqüent n'és l'alveolarització, és a dir, la pronunciació com a [s]. Veurem com d'habitual és la realització alveolar [ts] de l'africada postalveolar sorda /tʃ/. També revisarem les realitzacions de la lateral palatal sonora /ʎ/, particularment les que acaben amb un reforçament amb la [dʒ] o l'oclusiva palatal sonora [j]. Finalment, en el cas de les vocals analitzarem en quin percentatge es manté l'obertura normativa i en quin no.

Per poder presentar les dades de la manera més clara possible, hem optat pel binomi *estàndard* i *atrició* (segons si s'ajusta a les regles de pronunciació de l'estàndard valencià o no).

■ 3 Anàlisi del corpus

En l'anàlisi del corpus quantifiquem les realitzacions de cada fonema o grup fonemàtic, segons si s'ajusten a l'estàndard o si se n'allunyen. Les realitzacions estàndard les marquem sempre amb color verd, sense cap altra distinció. Les atricions més esperades (ensordiment de les consonants, tancament de les vocals) apareixen en els gràfics amb color roig.⁶ En alguns casos, en què ens interessa distingir entre els diferents allunyaments, les marquem amb altres colors, com ara taronja, groc o rosa. Presentem aquí les dades globals dels cinc programes que basteixen aquest corpus. Recordem que es tracta de realitzacions dels professionals d'À Punt i que no hi hem tingut en compte les altres persones que intervenen en aquests programes.

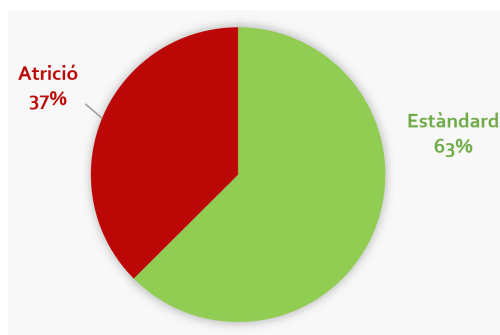
■ 3.1 La fricativa alveolar sonora /z/

En l'anàlisi de la pronunciació de la essa sonora, hem comptabilitzat les realitzacions de la /z/ *casa* [káza], la /dz/ *dotze* [dódze] i la /gz/ *examen* [egzámen]. En el *Llibre d'estil* s'indica que cal seguir "la pronúncia més estesa i prestigiada, en tots els registres formals i informals [...] entre sordes i

6 Per motius tècnics, els gràfics en la versió impresa d'aquest article apareixen només en blanc i negre. Les versions en color es poden consultar en la versió en línia.

sonores” (169), que “l’ensordiment de les *s* sonores no és recomanable en la pronunciació estàndard” i que “pot servir per a recrear determinades situacions comunicatives poc formals o parlars col·loquials de la zona on és habitual: *casa* [kása], *quinze* [kínse]”. En el nostre cas, però, no es tracta de recrear aquest tipus de situacions. Per tant, els professionals haurien de regir-se per la pronunciació recomanable i distingir sempre les esses sonores de les sordes.

En els cinc capítols del programa d’Informatius nit, hem detectat un total de 1495 casos on s’havia d’haver pronunciat una essa sonora. En el gràfic 1, podem veure que un 63% (935) de les realitzacions s’ajustava a l’estàndard, però un 37% (560) se n’allunyava. És a dir, en més d’un terç de les realitzacions, els professionals d’aquest programa no seguien la pronunciació estàndard i, per tant, tampoc el *Llibre d’estil*. No es tracta, per tant, d’uns errors esporàdics, sinó més aviat sistemàtics.

Gràfic 1. Realitzacions de /z/

No podem reproduir aquí totes les realitzacions incorrectes, però sí que podem presentar alguns dels exemples més freqüents i representatius. Curiosament, no són paraules alienes al llenguatge comú, que puguin tenir alguna complicació per a la pronunciació. Es tracta de mots recurrents en un informatiu, com ara *president*, *representar*, *decisió*, *crisi*, *dosi*, *quasi*... En alguns casos les esses d’aquestes paraules s’han pronunciat sonores, en altres sordes. Hi havia reporters que n’encertaven més i n’hi havia qui menys, però la inseguretat sempre hi era present. De fet, en determinats casos un mateix professional pronunciava un mot com *crisi* [krízi] amb una sonora i en la frase següent *dosi* amb una sorda [dósi]. També hem detectat casos en què un reporter pronunciava la essa d’una paraula, com ara *president*, de dues maneres diferents en una mateixa oració [preziðént] i [presiðént].

Com que durant la setmana del nostre seguiment dels informatius es va produir un brot de coronavirus al Col·legi Major Ausiàs March de València, el nom del conegudíssim poeta valencià va sonar diverses vegades als informatius. Els tres professionals que ens informaven sobre la situació al centre pronunciaven sistemàticament la essa d'*Ausiàs* com a sorda.

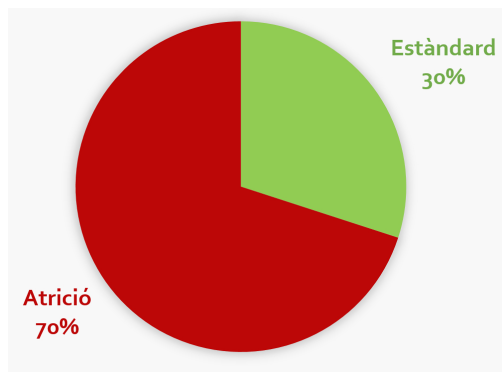
Un altre cas destacable és el nom de la vacuna britànica d'Oxford, *AstraZeneca*, la qual registrem pronunciada majoritàriament amb essa sorda [s] i en algun cas amb la fricativa interdental sorda [θ], tal com es fa en el castellà estàndard europeu. Els reporters valencians no han seguit la pronunciació més pareguda a la llengua d'origen, l'anglès —on és una essa sonora /z/—, ni han llegit la paraula adaptant-la al valencià —com s'escriu amb una zeta, es pronuncia sonora—, sinó que l'han ensordida o l'han dita directament en castellà.

A part dels mots recurrents ja mencionats, hem detectat un desajust respecte de l'estàndard en els nombres. En el cas dels que contenen *-tze-* (*dotze*, *tretze* i *setze*), les dues atricions més habituals que hem detectat són, d'una banda, l'ensordiment de /dz/ *setze* [sédze] a [ts] [sétse], però també la pronúncia amb una africada postalveolar sorda [sétʃe]. La resta de nombres amb una essa sonora, per exemple, *catorze* i *quinze* apareixien majoritàriament ensordits: [katórse], [kínse]. La major quantitat d'atricions, però, l'hem trobada en la fonètica sintàctica. Aquí és habitual sentir l'ensordiment de la /z/ en casos com ara: *fins a les 8 de la vesprada*, *dels interiors*, *els ho contarem*, *és a dir*, etc.

La inseguretat a l'hora de pronunciar fa que els professionals que vacil·len entre la essa sonora i la sorda s'ultracorregeixin. El resultat és —de nou— una pronunciació fora de l'estàndard, com ara en: *possible* [pozíble], *judicial* [dʒuðiziál], *expansió* [ekspanzió], *agressor* [ayrezór], *oci* [ózi]. També és força habitual en casos en què resulta més fàcil que la essa sorda es contagiï per la sonoritat d'una altra: *dispositiu* [dizpozitíw], *precisament* [prezízament], *vicepresident* [vizepreziðént], *organització* [orɣanizazió]. Finalment, en fonètica sintàctica hem detectat casos on la ultracorrecció ha creat una pronunciació molt forçada i poc natural: *així s'ha manifestat* [zá manifestát], *les festes* [lezféstes] o *crisi sanitària* [krízi zanitárja].

Dins de les realitzacions de la essa sonora hem comptabilitzat la /z/ *casa* [káza], la /dz/ *dotze* [dódze] i la /gz/ *examen* [egzámen]. L'última, el grup fonemàtic /gz/, és poc freqüent, ja que de les 1495 realitzacions de només en són 30 les que representa. Així, no pot alterar les dades globals de la essa sonora, però si extraïem per separat aquest grup, veiem (gràfic 2) que, en aquest cas, l'atrició hi predomina clarament. De les 30 realitzacions,

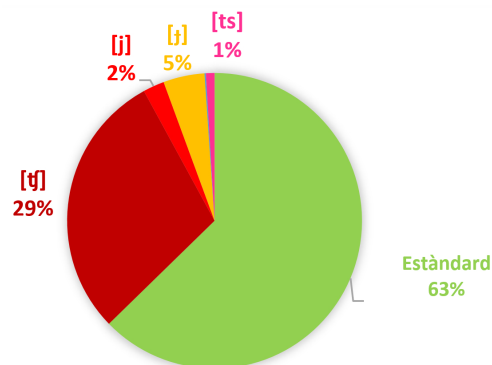
només 9 han seguit la norma i les recomanacions del *Llibre d'estil*: “La pronunciació de la *x* del grup *ex-* seguit de vocal serà [gz]: *examen* [egzámen], *exemple* [egzémpel], *exhaurit* [egzawrít]” (169). Les realitzacions –en aquest cas majoritàries– han estat: *execució* [eksekusió], *executiu* [eksekutiw], *exhibida* [eksibíða], *examen* [eksámen], *examinar* [eksaminár].

Gràfic 2. Realitzacions de /gz/

■ 3.2 L'africada postalveolar sonora /dʒ/

El segon fonema que analitzem és l'africada postalveolar sonora /dʒ/. D'acord amb el que estableix l'AVL, el *Llibre d'estil* aconsella que: “[e]n tots els registres formals i informals, es pronunciaran sons els sons corresponents a les lletres *g/j* i *tg/tj*: *gener* [dʒenér], *jugar* [dʒuɣár], *fetge* [fédʒe], *viatjar* [viadʒár]” (170). L'ensordiment de la /dʒ/ apareix en l'apartat de realitzacions fonètiques no recomanables i alienes a l'estàndard.

Gràfic 3. Realitzacions de /dʒ/

En el nostre corpus hi ha 641 casos en què s'havia d'haver pronunciat, seguint les indicacions esmentades, l'africada postalveolar sonora. Com podem veure en el gràfic 3 (pàgina anterior), la realització estàndard representa un 63% (402) i les diferents desviacions un 37% (239). De nou, es tracta d'un percentatge elevat, tenint en compte que converteix més d'un terç de les pronunciacions en no ajustades a les recomanacions del *Llibre d'estil* de la cadena.

El primer fenomen –i el més freqüent– que observem és l'ensordiment de la /dʒ/ en /tʃ/, en un 29% de les realitzacions. Així, hem pogut sentir: *junta* [tʃúnta], *girar* [tʃirár], *joc* [tʃók] i [tʃók], etc. Conjuntament amb l'ensordiment hem pogut detectar pronunciacions totalment inadequades per a un programa d'informatius, com ara: *objectiu* [otʃetiw] en lloc de [obdʒektíw], *jugar* [tʃuár] en lloc de [dʒuýár], etc.

El segon fenomen és la pronunciació de la grafia *j*, especialment dels grups *-jecc-* i *-ject-* com a semivocal [j]. El *Llibre d'estil* avisa els professionals de la comunicació que aquesta realització fonètica no és recomanable. Malgrat que l'hàgim detectada, hi era present només en un 2% dels casos. També és cert que és una pronunciació que està més limitada i, per això, l'hem detectada en els casos prototípics, com ara: *projecte* [projékte], *injecta* [injékta], però també en *ajuda* [ajúða], *desgel* [dezjél]... En diversos mots –*projecte*, *injecta*, *desgel*– veiem que no sols hi ha un canvi consonàntic, sinó que també s'hi ha produït un tancament de la vocal.

En tercer lloc apareix un fenomen que no recullen ni l'AVL ni el *Llibre d'estil* i que supera el cas anterior, amb un 5% del total de les realitzacions. Es tracta de la pronunciació de la /dʒ/ com a oclusiva palatal sonora [j]. Alguns dels casos més clars i representatius són: *gestió* [jestió], *Generalitat* [ʒeneralitat] i *enginyer* [enjɲér]. Aquest so no forma part del repertori fonològic del català estàndard,⁷ i per tant, per a un catalanoparlant la percepció pot ser molt pareguda a l'aproximant palatal sonora, és a dir, a la semivocal /j/. Potser per això no se'n parla en el *Llibre d'estil*. De fet, en alguns casos la realització d'una mateixa persona pot variar entre les dues pronunciacions. Cal remarcar també que aquest so no sols apareix com a substitut de la /dʒ/, sinó també, com veurem més endavant, de la lateral palatal sonora /ʎ/, especialment a principi de paraula, com ara en: *llum* [júm], *llista* [jísta], *llibre* [jíbre] i *llançar* [jansár].

⁷ Aquest so, però, sí que apareix en algunes zones del subdialecte mallorquí, on és un dels al·lòfons del fonema /g/.

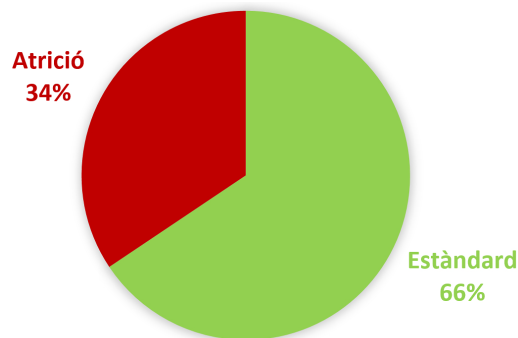
El quart fenomen, present en un 1%, és la pronunciació de /dʒ/ com a africada alveolar sorda [ts]. Encara que es tracti d'una realització que podria semblar anecdòtica, està relacionada amb un altre fenomen: la pronunciació de l'africada postalveolar sorda /tʃ/ com a alveolar [ts] (la qual estudiem en el subapartat 3.4.). Si la /ts/ ja està substituïnt en alguns casos la /tʃ/ (*cotxe* [kótʃe] > [kótse]) i la /tʃ/ substitueix la /dʒ/ (*metge* [médʒe] > [métʃe]), no és gens estrany que trobem en el nostre corpus d'informatius realitzacions com ara: *metge* [métse], *agent* [atsént] i *paratge* [parátse]. Així, el primer pas era el simple ensordiment de l'africada postalveolar sonora /dʒ/ > [tʃ], a la qual cosa s'afegeix –sobretot en el llenguatge dels reporters més joves– la despalatalització a [ts]. Així doncs, l'evolució seria la següent: [médʒe] > [métʃe] > [métse]. En el nostre corpus es tracta d'un fenomen poc freqüent, però existent i probablement emergent: alguns dels reporters més joves que solen pronunciar d'aquesta manera ocupen poc espai en els informatius –encara.

Finalment, com per segellar el paper catalitzador de la llengua dominant en tots aquests fenòmens, també en aquest cas detectem realitzacions directament en castellà, com per exemple, *auge* pronunciat [áwxɛ], amb la fricativa velar sorda, impròpia del valencià.

■ 3.3 La fricativa postalveolar sorda /ʃ/

El tercer fonema analitzat és la fricativa postalveolar sorda /ʃ/. El *Llibre d'estil* estableix que “[e]n el grup -*sc*- dels verbs incoatius és possible la pronunciació com a [sk] i com a [ʃk]: *patisca* [patíska] o [patíʃka]” i que “[c]al evitar la pronunciació com a [js] del grup *ix*: *baixar* [bajsár], *coneix* [konéjs]” (171).

En el nostre corpus hem detectat 349 realitzacions d'aquest fonema. En el gràfic 4 podem observar que en un 66% (229) s'ha mantingut la pronunciació estàndard com a [ʃ], mentre que en un 34% (120) no. Excepte dos casos anecdòtics, les 118 realitzacions que s'allunyen de les recomanacions i de l'estàndard corresponen l'alveolarització, és a dir, a la realització com a fricativa alveolar sorda [s]. Aquesta atrició la trobem especialment en l'increment incoatiu -*ix* (forma preferible, segons el *Llibre d'estil*): *disminuix* [dizminuís], *reunix* [reunís], *descendix* [desendís] *exigix* [eksidzís], però també en casos com: *eixa* [ísa], *deixarà* [disará] i *deixen* [dísen]. En els darrers exemples no sols constatem l'alveolarització de la /ʃ/, sinó també la pronunciació de la vocal *e* com a [i] quan està en contacte amb el que havia d'haver sigut una consonant palatal /ʃ/.

Gràfic 4. Realitzacions de /ʃ/

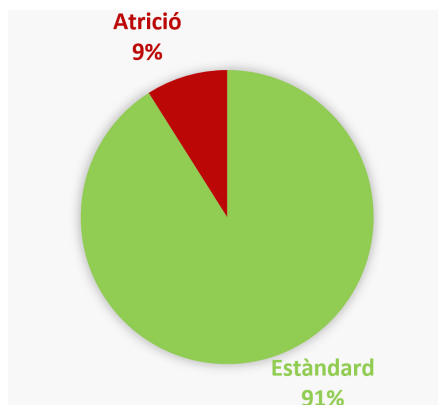
Aquest percentatge d'allunyament de la pronúncia estàndard equipara l'atrició d'aquest fonema amb els ensordiments de la /z/ i la /dʒ/, tradicionalment *despenalitzats* com a propis de l'apitxat. Tractant-se d'un fenomen impropï del subdialecte apitxat, aquestes xifres n'impugnen la justificació en termes de dialectologia geogràfica i apunten directament a la interferència del castellà.

Un grup que mereix una especial atenció són els topònims. És força habitual que en els mitjans de comunicació estatals —públics i privats— els reporters escriguin i, sobretot, pronuncïin malament els noms de les ciutats, pobles o comarques dels territoris catalanoparlants. De fet, aquests errors en escriptura i pronunciació es converteixen freqüentment en burles i acudits —especialment mems— que circulen amb èxit per les xarxes socials. La televisió pública valenciana és la més pròxima als espectadors, però la pronúncia d'alguns topònims valencians i estrangers s'aparta del valencià general i estàndard. Així, en el cas de topònims que contenen la /ʃ/, ens trobem amb: *Washington* [wásiŋton] en lloc de [wáʃiŋton], *Xàtiva* [sátiva] en lloc de [ʃátiva] i *Baix* o *Baixa* [bájs] i [bájssa] en lloc de [báʃʃ] i [báʃʃa] en casos com *el Baix Segura* i *la Plana Baixa*. També cal mencionar la pronúncia de *la Vall d'Uixó* com [uksó] i no amb la forma estàndard [ujʃó]. Aquesta darrera pronunciació és un cas ben diferent de la resta d'atricions, per bé que segueix el patró de llegir el valencià a la castellana. L'origen n'és la lectura castellanitzada de la grafia catalana arcaica d'Uxó (sense la *-i-* fabriana). D'aquí ve la pronúncia incorrecta amb [ks] (Coromines, 1997: 376).

■ 3.4 L'africada postalveolar sorda /tʃ/

En el cas de l'africada postalveolar sorda /tʃ/, no s'hi presta gaire atenció ni en el *Llibre d'estil* ni en les recomanacions de pronunciació de l'AVL. S'assumeix que aquest fonema no té cap problemàtica associada destacable. En la nostra anàlisi, però, trobem que hi ha realitzacions d'aquest fonema que no es corresponen amb l'estàndard, com ja havíem avançat en l'apartat 3.2., en el qual constatarem el pas de *metge* [médʒe] a [métʃe] i després a [métse]. En l'elocució dels professionals d'À Punt, aquesta despalatalització també és present de la /tʃ/ a la [ts]. No sembla un fenomen endogen ni exclusiu del català, sinó que és cada vegada més habitual en castellà –d'on probablement prové i no sembla gaire estudiat.

En el corpus analitzat detectem aquesta realització en un 9% (8) dels 89 casos (gràfic 5). Encara que pugui semblar un fenomen poc rellevant, hem de destacar que han sigut els professionals més joves els que pronunciaven d'aquesta manera i són aquests els que tenien menys espai dins del programa de telenotícies. Així doncs, caldria fer un estudi més ampli que aprofundeixi en l'anàlisi d'aquesta realització tenint en compte les diferències generacionals i de procedència.

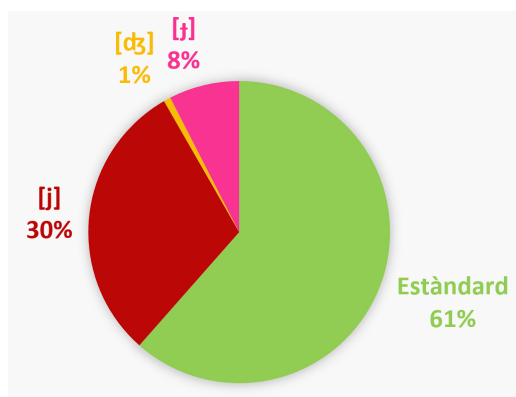

Gràfic 5. Realitzacions de /tʃ/

■ 3.5 La lateral palatal sonora /ʎ/

El darrer fenomen consonàntic estudiat és la realització de la /ʎ/ com a [dʒ] o [j]. El *Llibre d'estil* fixa que “[e]l dígraf *ll* s’ha de pronunciar amb el so palatal lateral: *llum* [ʎúm], *callar* [kaʎár], *ull* [uʎ]” (171). Recomana evitar “[l]a pronunciació ieista del grup *ll* [j]: *llum* [júm], *callar* [kajár], *ull* [uj]. I especialment, el reforçament com a palatal africada de la consonant inicial: *llet* *[dʒét]” (172). Així doncs, el fenomen al qual s’hi presta més atenció és, sobretot, la iodització. Però també s’hi menciona amb l'exemple de *llet* el reforçament no estàndard com a palatal africada [dʒ], que detectem en casos com: *lliure* [dʒíwre] o *llits* [dʒíts]. Nosaltres, a més a més, hi afegim la realització com a oclusiva palatal sonora [j], un so que ja hem vist com a possible variant de la /dʒ/. Així, trobem casos com *llum* [júm], *llista* [jístá], *llibre* [jíb্রে] i *llançar* [jansár].

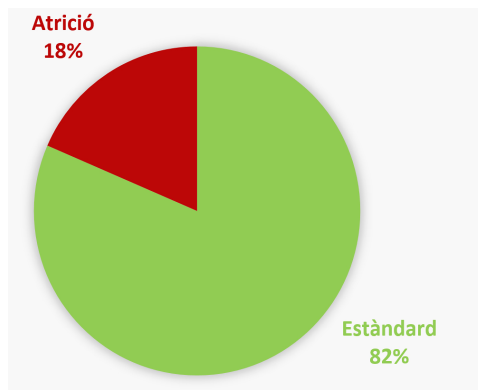
En total, hem detectat 265 realitzacions d’aquest fonema, dels quals un 39% (102) no s’ajusta a l'estàndard. Si ens fixem en el gràfic 6, veiem que la iodització és un allunyament de la norma força present, en un 30% dels casos. El segon fenomen, el reforçament com a palatal africada, en canvi, és residual en la nostra mostra: només apareix en dues realitzacions (un 1%). Tanmateix, hem trobat un cridaner 8% de realitzacions com a oclusiva palatal sonora [j], un so que ja ens apareixia com a realització de /dʒ/. Al capdavall, totes aquestes realitzacions apunten cap a una confusió dels fonemes del valencià estàndard per interferència dels sistema fonològic del castellà, on aquests sons són al·lòfons d’un repertori més reduït de fonemes.

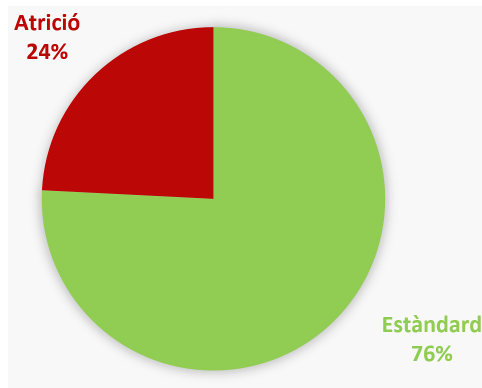
Gràfic 6.
Realitzacions de /ʎ/

■ 3.6 Les vocals obertes /ɛ/ i /ɔ/

En aquest apartat, tractarem conjuntament la realització de les vocals obertes /ɛ/ i /ɔ/. El *Llibre d'estil* diu clarament que “[c]al distingir les e obertes de les e tancades” (162) i que “[e]n tots els registres, cal evitar la pronunciació tancada de la *e* oberta i de la *o* oberta: *cel* *[sél]; *terra* *[téra]” (164). S’hi remarquen també algunes possibles excepcions quan “es vulga reflectir la procedència geogràfica” (164), però això és, com sempre, fora del registre estàndard i, de fet, apareix en el subapartat de pronunciacions no recomanables.

Gràfic 7. Realitzacions de /ɔ/

Gràfic 8. Realitzacions de /ɛ/

En total, hem analitzat 730 realitzacions de la *o* oberta i 500 de la *e* oberta. Com podem veure en els gràfics 7 i 8, l’allunyament de l’estàndard es produeix en un 18% i un 24% de les realitzacions. Encara que tinguem més realitzacions que segueixen l’estàndard, el volum de pronunciació no

recomanable no deixa de ser elevat per a un programa d'informatius. Tinguem en compte que en cinc programes hem detectat 135 *os* i 121 *es* que no s'han pronunciat seguint la normativa.

Cadascuna d'aquestes realitzacions influeix en els espectadors i els genera dubtes, inseguretats, distracció respecte dels continguts i desconfiança en la professionalitat dels locutors. No són pocs els espectadors que comenten que no s'hi poden concentrar i acaben canviant de canal. Així, durant un mateix programa podem sentir *una dosi* com a [dózi], [dózi], [dósi], [dósi] o, fins i tot, [dósis]. En mots com aquests –no gaire habituals en el llenguatge quotidià abans de la pandèmia de la covid-19– els espectadors han de triar una de les formes i adoptar-la com la que usaran en el dia a dia. Però aquí la televisió no els ajuda a triar i, per tant, no contribueix a fixar l'estàndard ni a generar confiança en els parlants. En canvi, “això en castellà no passa”, ja que la forma estàndard queda més que clara. Per tant, quan el parlant vulgui expressar-se sobre la vacunació, o bé ho farà directament en castellà o, si decideix fer-ho en valencià, possiblement tindrà inseguretats i amb molta probabilitat usará aquestes paraules *noves* o *tècniques* directament en castellà o amb la pronunciació que *més li sonarà*, la *castellanitzada*.

La major part dels allunyaments de l'estàndard que trobem en les vocals té a veure amb el tancament de les obertes. Les detectem tant en paraules bàsiques i genuïnes, com *bon* [bón], *set*⁸ [sét], *mort* [mórt]... com en cultismes i tecnicismes: *tendència* [tendénsia], *dòmino* [dómino] o *injecta* [injékta]. També hi hem detectat un esforç d'alguns dels professionals per pronunciar les obertes, però que en alguns casos ha portat a la pronúncia de la *a*, principalment en lloc de la *e* oberta: *Grècia* [grásia], però també en algun cas aïllat de la *o* oberta: *impostos* [impástos].

■ 3.7 Altres pronunciacions allunyades de l'estàndard

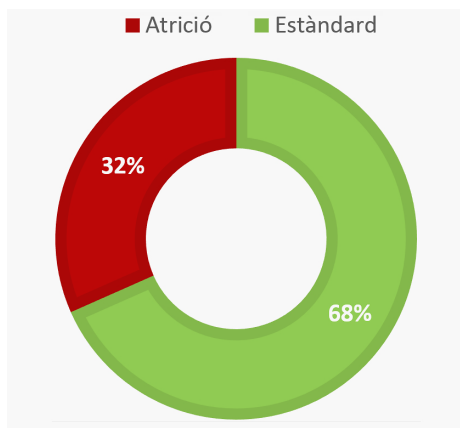
En el buidatge del nostre corpus també hem trobat casos que no es corresponen amb cap dels fenòmens analitzats, però que mereixen esment per il·lustrar la interferència del castellà en la pronunciació dels professionals de la televisió pública valenciana. Una realització castellanitzadora força freqüent que hi hem detectat ha sigut la de pronunciar la lletra *c* com a [θ] en lloc de [s]. Hi ha casos que podrien ser discutibles, com ara el cognom de la llavors consellera de Sanitat de la Generalitat Valenciana, *Ana Barceló* [barθeló], o el nom del cos de seguretat *Guàrdia Civil* [θivíl]. En el primer

8 Fem referència al número 7.

cas, es tracta d'una persona castellanoparlant –de Saix–, però amb un cognom clarament català i que, a més, ella mateixa sesseja. En el segon cas, no hi ha cap raó per a pronunciar el nom del cos de seguretat en castellà, quan disposem d'una adaptació ben arrelada en català –gràfica i de pronunciació. Per il·lustrar d'una manera més nítida aquesta castellanització, també hem detectat casos on no hi ha discussió possible, com ara: *capacitat* [kapaθitat], *comencem* [komenθém], *prova PCR* [peθeére], *constitucional alemany* [konstituθionál] o *Francina Armengol* [franθína], presidenta del Govern de les Illes Balears. En aquests exemples és evident que es tracta d'una interferència de la pronunciació del castellà, la llengua a través de la qual bona part dels locutors semblen garbellar el món, inconscientment o no.

■ 4 Conclusions

En el conjunt de fenòmens que hem estudiat i tot el corpus analitzat, un 32% de les ocurrences correspon a casos d'atrició (vegeu el gràfic 9). És a dir, un terç de les realitzacions d'aquests fonemes incompleix el *Llibre d'estil de la CVMC* i es produeix amb sons que s'allunyen del subestàndard valencià, a la base dels quals hi ha la interferència lingüística del castellà.

Gràfic 9.
Conjunt de realitzacions
analitzades

El fonema més afectat és la /ʎ/, amb un 39% de realitzacions que s'aparten de l'estàndard: en un 30% es tracta de iodització [j], però també un 8% de [j] (oclusiva palatal sonora) i un 1% de [dʒ].

Tant la /z/ com la /dʒ/ registren un 37% d'atrició. En el primer cas, es tracta majoritàriament de l'ensordiment a [s], tot i que també trobem realitzacions [θ]. En els aplecs /gz/ l'atrició arriba al 70%.

Pel que fa a la /dʒ/, l'ensordiment és també el fenomen principal (29%), seguit de l'oclusiva palatal sonora [j] (5%), la semivocal [j] (2%) i l'africada alveolar sorda [ts] (1%).

En relació amb aquesta darrera realització, un 9% de les pronunciacions de /tʃ/ han sigut [ts] –un fenomen emergent en castellà i tot apunta que també en valencià.

El fonema fricatiu postalveolar sord /ʃ/ es pronuncia [s] en un 34% dels casos, fet que demostra que aquest procés depassa el tradicional apitxat.

Tampoc no és un fenomen propi de l'apitxat el tancament de les vocals obertes /ɛ/ i /ɔ/ a [e] i [o], que en el nostre corpus es produeix en un 24% i un 18%, respectivament.

	Estàndard	Atrició	% estàndard	% atrició	Total realitzacions
Realitzacions de /z/ + /dz/	926	539	63%	37%	1465
Realitzacions de /gz/	9	21	30%	70%	30
Realitzacions de /dʒ/	402	239	63%	37%	641
Realitzacions de /ʃ/	229	120	66%	34%	349
Realitzacions de /ɔ/	595	135	82%	18%	730
Realitzacions de /ɛ/	379	121	76%	24%	500
Realitzacions /ʎ/	163	102	61%	39%	265
Realitzacions /tʃ/	81	8	91%	9%	89
	2784	1285	68%	32%	4069

Taula 1. Dades globals dels fenòmens analitzats

Els percentatges generals i específics indiquen un fenomen d'atrició molt generalitzat i apunten a un risc greu de desestabilització del subestàndard valencià. El fet que l'atrició no es redueixi als fenòmens d'ensordiment típics de l'apitxat, sinó que s'estengui a l'eliminació d'altres fonemes inexistents en castellà, com /ʃ/, /ɛ/ i /ɔ/, assenyalen l'origen del fenomen en la interferència massiva del sistema fonològic del castellà. La confusió incipient del fonema /tʃ/ amb [ts], identificada en castellà i ara també en valencià, reforça aquesta hipòtesi. Altres factors com l'aparició significativa de [j] com a realització de /ʎ/ i /dʒ/ també apunten en aquesta direcció.

Ben conegut és el fenomen de la transferència lingüística en els parlants bilingües i plurilingües. Quan es tracta d'un fenomen individual, no sol tenir gaires conseqüències per a la llengua o les llengües afectades. En casos de contacte durador, es poden produir manlleus abundants de lèxic o fins i tot *Sprachbund*. En les situacions de minorització, en què els parlants d'una llengua estan bilingüïtzats massivament en la llengua dominant, especialment quan s'hi ha instal·lat un ús diglòssic, la transferència es produeix de manera també massiva i no és un fenomen contingut en el temps ni en l'abast, sinó que va erosionant progressivament les estructures lingüístiques per a calcar les de la llengua dominant.

En el cas valencià, ens trobem que les diverses formes de català col·loquial que s'hi parlen i un valencià normatiu feblement estandarditzat *conviven* amb les varietats col·loquials i estàndard del castellà. El castellà és la llengua no conflictiva en la major part de les situacions comunicatives i la majoria dels valencianoparlants en dominen l'estàndard amb més fluïdesa i seguretat que l'estàndard valencià. Fins i tot els professionals de la llengua i els prescriptors d'usos socials, com el professorat i els comunicadors, estan sotmesos a la interferència del castellà i no hi ha una penalització social ni professional efectiva per a la producció lingüística interferida que funcioni com a incentiu de la genuïtat i la correcció.

A la vista de les dades que hem obtingut i analitzat, cal plantejar-se si els processos de selecció dels professionals i els d'acreditació oficial de l'idioma estan sent efectius per assegurar el nivell adequat de llengua i contribuir a l'estandardització. Un dels factors que caldria revisar podria ser el pes, en l'avaluació, de les competències anomenades *comunicatives* en relació amb les estrictament *lingüístiques*. Tota comunitat de pràctica, com ho és la dels professionals de la llengua, tendeix a desenvolupar unes convencions que contribueixen a cohesionar-la i a dotar-la d'identitat. Però les convencions no haurien de ser un dogma, sinó que s'haurien de revisar i actualitzar per fer front als reptes de la praxi professional. I ara mateix el repte és que ens trobem parlants capaços d'articular un discurs comprensible (però molt deficient en termes fonètics, lèxics, gramaticals) que obtenen amb relativa facilitat acreditacions de nivell C1 o C2 de valencià i accedeixen a posicions que superen les seves competències lingüístiques reals.

Aquest fenomen no afecta només els comunicadors i els docents en general, sinó també, en alguns casos, el professorat de valencià. Un tribunal que jutja qui ha de ser mestre o professor de secundària, o d'escoles oficials d'idiomes, no hauria d'acceptar candidats incapaços d'articular el repertori fonològic del valencià estàndard o que suspèn per faltes d'ortografia o de

gramàtica la prova de domini lingüístic. I el mateix s'hauria d'aplicar als mitjans de comunicació valencians, on la competència lingüística real no s'hauria de confondre amb la certificada, ni s'hauria de sacrificar en pro d'una suposada competència periodística que en massa casos resulta dubtosa.

Aturar i revertir l'atrició de l'idioma és una tasca indestruïble del capgirament de la substitució. La qualitat, la genuïnitat i el domini de l'estàndard valencià ha de ser una prioritat en tots els procediments d'acreditació lingüística i de selecció de professionals de la llengua, de la comunicació i de l'ensenyament. El procés d'acostament al castellà, d'atrició, de *galleguització* del valencià, només es pot aturar si es consolida un estàndard valencià estable, basat en la llengua genuïna i en la connexió amb el conjunt de la comunitat lingüística catalana, no en la benedicció de la interferència permanent, progressiva i creixent del castellà. En una llengua viva, sempre hi haurà molts espais per a les parles col·loquials. Però, en la comunicació formal, cal consolidar i reforçar l'estàndard: utilitzar i projectar la llengua normativa, genuïna, sense interferències, per evitar que esdevingui un simple dialecte o un accent del castellà, en la recta final cap a la desaparició. ■

■ Bibliografia

- Acadèmia Valenciana de la Llengua (2006): *Gramàtica normativa valenciana*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- À Punt Mèdia (2017): *Llibre d'estil de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació*, Generalitat Valenciana, <<https://static.apuntmedia.es/apunt/public/content/file/original/2021/0228/10/llibre-d-estil-86bdcdb.pdf>> [15.07.2022].
- (2022): *TàP Zàping*, episodi 7, <https://www.apuntmedia.es/programes/tap-zaping/tap-zaping-edu-soto_134_1521484.html> [15.07.2022].
- Badia i Pujol, Jordi (2021): *Salvem els mots*, Barcelona: Rosa dels Vents.
- Boix i Fuster, Emili / Vila i Moreno, Xavier (1998): *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona: Ariel.
- Coromines i Vigneau, Joan (1997): *Onomasticon Cataloniae*, volum VII, Barcelona: Curial, <<https://oncat.iec.cat/documents/VII/376.pdf>> [15.07.2022].
- Generalitat Valenciana (2022): *Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2021. Síntesi de resultats*, <https://ceice.gva.es/documents/161863132/174616028/enquesta+5C3%Bas+del+valenci%CC%80+2021_web.pdf/6a3e6836-f136-bffc-8593-0381eedc297b?t=1674558043543> [23.03.2023].

- Jiménez, Jesús / Marí, Maties (2019): «Interferències visibles i ocultes en el sistema vocàlic de Catarroja», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 29, 81–104, <http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/143763/pdf_1517> [15.07.2022].
- Joan i Marí, Bernat (2018): «Catalanofòbia: la construcció d'un relat», *Eivissa* 63, 71–76, <<https://raco.cat/index.php/Eivissa/article/view/342290/467951>> [15.07.2022].
- Kot'átková, Adéla (2020): «Les peculiaritats sociolingüístiques del català i el rol del professorat de llengua», *Ítaca. Revista de Filologia* 11, 297–317, <https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/113447/1/Itaca_11_12.pdf> [15.07.2022].
- Perucho i Pla, Manel / Grimaldo Moreno, Francisco / Miralles Vila, Clara / Querol Puig, Ernest / López Iñesta, Emilia (2017): «La modelització matemàtica dels processos de competició entre llengües: estudi comparatiu de l'evolució dels usos a Catalunya i al País Valencià», *Llengua, Societat i Comunicació* 15, 94–102, <<https://revistes.ub.edu/index.php/LSC/article/view/18107/pdf>> [15.07.2022].
- Plataforma per la Llengua (2021): «*Habla en castellano, cojones, que estamos en España*». 52 nous casos de discriminació lingüística greu patits per ciutadans catalanoparlants durant l'any 2020 en mans de les administracions públiques de l'estat espanyol, <https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/arxius/Discriminacions/Informe_2020_Discriminacio-ling-2020-v2.pdf> [15.07.2022].
- Sentí Pons, Andreu (2019): «La (re)construcció de l'estàndard lèxic valencià: un estudi d'actituds», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 29, 123–153 <http://revistes.iec.cat/index.php/TSC/article/view/144189/pdf_1523> [15.07.2022].
- STEPV (2016): *El valencià en l'ensenyament*, <https://intersindical.org/stepv/docs/informe_ensenyament_en_valencia_2016.pdf> [15.07.2022].
- Veny i Clar, Joan (1991): *Els parlars catalans*, Palma: Editorial Moll.
- (2001): «Varietats geogràfiques», dins: Vallverdú, Francesc (ed.): *Enciclopèdia de la llengua catalana*, Barcelona: Edicions 62, 172–180.

■ Adéla Kot'átková, Universitat Jaume I, Departament de Filologia i Cultures Europees / Institut Interuniversitari López Piñero, Av. Vicent Sos Baynat s/n, E-12071 Castelló de la Plana, <adela.kotatkova@uji.es>, ORCID: 0000-0003-2395-7473.